

รายงานการประชุมวิชาการระดับชาติ (Proceedings) ครั้งที่ 9 เรื่อง “พุทธวิธี และวิถีครุบา กับการแก้ปัญหาวิกฤตโลก”

(The Buddhist and Kruba Methods to Solve the World Crisis) วันที่ 25 มีนาคม 2566

การบริหารองค์กรตามธรรมาภิบาลของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

Organization management according to good governance of the National Office of
Buddhism

เยาวพา รุ่งเรือง Yaowapa Roongruang

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

National Office of Buddhism

บทคัดย่อ

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นหน่วยงานภาครัฐที่คอยตอบสนองต่อความต้องการของรัฐ และคณะสงฆ์ทางพระพุทธศาสนาทำหน้าที่เป็นตัวกลางเชื่อมโยงภารกิจต่าง ๆ กับชาวพุทธให้เกิดความสงบเรียบร้อยภายในราชอาณาจักรไทยตามกฎหมายกระทรวง ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2507) ออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และกฎกระทรวงแบ่งส่วนราชการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พ.ศ. 2557 ได้แก่ สำนักงานเลขาธิการกรม กองพุทธศาสนศึกษา กองพุทธศาสนสถาน กองส่งเสริมงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา สำนักงานพหุวัฒนธรรม สำนักงานศาสนสมบัติ สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม และราชการบริหารส่วนภูมิภาค นอกจากนี้ได้ประกาศเจตจำนงสุจริตของผู้บริหารสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติตามพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546 ยุทธศาสตร์ชาติว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริตและนโยบายของรัฐบาล ด้านการป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบในภาครัฐ โดยปลูกฝังค่านิยมคุณธรรม จริยธรรม และจิตสำนึกในการรักษาศักดิ์ศรีความเป็นข้าราชการและความซื่อสัตย์สุจริตเพื่อตอบสนองความต้องการและอำนวยความสะดวกแก่ประชาชน และสร้างความเชื่อมั่นในระบบราชการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้ตระหนักถึงความสำคัญในการดำเนินงานตามพันธกิจตามนโยบายรัฐบาลและเพื่อสนองงานคณะสงฆ์เพื่อเป็นการแสดงความตั้งใจที่จะนำพาองค์กรด้วยความซื่อสัตย์สุจริต มีคุณธรรม มีความโปร่งใส ปราศจากการทุจริต และพร้อมที่จะได้รับการตรวจสอบการปฏิบัติงานตามเจตจำนงที่ได้แสดงไว้ ทั้งนี้ไม่ว่าจะส่วนงานทั้งกลางและภูมิภาคต้องแสดงหลักการปฏิบัติงานในองค์กรแบบเดียวกันทั้งหมดเพื่อปลดปล่อยความกังขาและสงสัยในการบริหารงานได้อย่างชัดเจนและตรงตามหลักธรรมาภิบาลที่ได้ประกาศไว้

คำสำคัญ : การบริหารองค์กร. ธรรมาภิบาล. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

Abstract

The National Office of Buddhism is a government agency that responds to the needs of the state. and the Buddhist Sangha acts as an intermediary to link various missions with the Buddhists to create order within the Kingdom of Thailand in accordance with the Ministerial Regulation No. 1 (B.E. 2507) issued under the Sangha Act B.E. 2505 and the Ministerial Regulations on the Division of Government Offices of the National Buddhism Office 2014: Office of the Secretary of the Department Division of Buddhist Studies Buddhist Religious Sites Division Promotion Division for the Propagation of Buddhism PATHAMONTH OFFICE religious treasures office Secretariat of the Sangha Council and provincial administration In addition. it announced the good faith intention of the Director of the National Office of Buddhism in accordance with the Royal Decree on Criteria and Procedures for Good Governance of 2003. the National Strategy on Anti-Corruption and Government Policy. Prevention and suppression of corruption and misconduct in the public sector by instilling moral values. ethics and conscience in maintaining the dignity of being a civil servant and honesty in order to meet the needs and facilitate the people and build confidence in the government system of the National Buddhism Office was aware of the importance of operating according to the mission according to government policies and to respond to the work of the clergy to express their intentions to lead the organization with honesty. morality. transparency free from corruption And ready to be inspected according to the intent shown. However. both central and regional divisions must show the same operational principles in the organization in order to clear doubts and suspicions in the management and in accordance with the announced good governance principles.

Keywords: Organizational Administration. Good Governance. National Office of Buddhism.

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยด้วยคนไทยส่วนใหญ่ได้เคารพนับถือพระพุทธศาสนาเป็นสรณะแห่งชีวิต สืบต่อกันมาเป็นเวลาช้านาน นับแต่โบราณกาลจวบจนปัจจุบันนี้ชาติไทยเรามีความมั่นคง ดำรงเอกราช มีอธิปไตยเป็นอิสระเสรีอยู่ได้ตราบนานเท่านาน ก็ด้วยคนในชาติยึดมั่นอยู่ในสามัคคีตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณีอันดีงาม ซึ่งเป็นปัจจัยเสริมสร้างสามัคคีธรรมระหว่างคนในชาติ ส่วนใหญ่มีพื้นฐานมาจากพระพุทธศาสนา ดังนั้น หลักธรรมคำสั่งสอนทางศาสนาจึงมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาและความมั่นคงของประเทศชาติ ซึ่ง“สำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ” เป็นส่วนราชการ มีฐานะเป็นนิติบุคคล อยู่ในบังคับบัญชาของนายกรัฐมนตรี สำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติมีหน้าที่สนองงานของคณะสงฆ์ มหาเถรสมาคม มหาคณิสสร และปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ เกี่ยวกับการอุปถัมภ์ ค้ำครอง ดูแลรักษา ทำนุบำรุงเผยแผ่พระพุทธศาสนา และประสานงานกิจการทั่วไปของคณะสงฆ์ มีผู้อำนวยการสำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นผู้บังคับบัญชาข้าราชการและรับผิดชอบในการปฏิบัติการต่อนายกรัฐมนตรี ผู้อำนวยการสำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติมาจากการแต่งตั้งของนายกรัฐมนตรี ตามคำแนะนำของมหาคณิสสร โดยจะแต่งตั้งจากข้าราชการในสำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติหรือแต่งตั้งจากบุคคลภายนอกซึ่งอาจเป็นหรือมิได้เป็นข้าราชการก็ได้ แต่เป็นผู้สำเร็จการศึกษาเป็นเปรียญธรรมตั้งแต่หกประโยคขึ้นไป หรือเปรียญตรีทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นการเปิดกว้างให้มีการสรรหาและแต่งตั้งจากบุคคลที่มีความรู้ความสามารถเหมาะสม เพราะผู้ที่ทำหน้าที่นี้ต้องมีความรู้และความสามารถทั้งในเชิงการบริหาร และการศาสนาประกอบกันในกรณีที่แต่งตั้งจากบุคคลภายนอก จะต้องเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติความสามารถ และประสบการณ์อื่นตามที่กำหนดในกฎกระทรวง และการบรรจุ แต่งตั้ง การดำรงตำแหน่ง การพ้นจากตำแหน่ง การได้รับค่าตอบแทน และอำนาจหน้าที่ของผู้อำนวยการสำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติที่แต่งตั้งจากบุคคลซึ่งมิได้เป็นข้าราชการ ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง (มาตรา 69) (สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. 2544)

การบริหารกิจการพระศาสนานั้น เป็นหน้าที่ของคณะสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ แต่เนื่องจากอาณาจักรและศาสนจักร ต้องประสานกัน เพื่อความมั่นคงของประเทศชาติ รัฐบาลในฐานะผู้รับสนองพระราชภาระของพระมหากษัตริย์ จึงเข้าไปมีส่วนร่วม ในการดำเนินงานกิจการทางศาสนา ตามประวัติและพัฒนาการโดยลำดับ (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. 2566 : ออนไลน์) ดังนี้

- สมัยกรุงสุโขทัยและกรุงศรีอยุธยา มีราชบัณฑิต และ หมื่นราชสังฆการี รับมอบหมายภารกิจด้านการศาสนา

- ต้นกรุงรัตนโกสินทร์ มีหน่วยงานรับผิดชอบ 3 หน่วยงานคือ กรมธรรมการ กรมสังฆการี และกรมราชบัณฑิต

พ.ศ. 2430 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้ง กรมศึกษาธิการ ขึ้นดูแลโรงเรียนต่าง ๆ ในขณะนั้น

พ.ศ. 2435 รวมกรมธรรมการ กรมสังฆการี กรมพยาบาล กรมพิพิธภัณฑสถาน และกรมศึกษาธิการ เป็นกระทรวงธรรมการ

พ.ศ. 2441 “ ประกาศจัดการเล่าเรียนในหัวเมือง “ ให้ราษฎรมีความรับผิดชอบ และให้รู้จักการประกอบอาชีพ ในทางสุจริต โดยให้พระภิกษุสงฆ์เป็นผู้สั่งสอนอบรม (พ.ศ. 2442 กระทรวงมหาดไทย ได้โอนหน้าที่การอดหนุนการศึกษา ให้กระทรวงธรรมการตามเดิม)

พ.ศ. 2445 ประกาศใช้ “ พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ซึ่งมีบัญญัติให้พระสงฆ์ทุกระดับ มีหน้าที่บำรุงการศึกษาในวัดอีกด้วย

พ.ศ. 2459 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ได้มีการปรับปรุงตำแหน่งหน้าที่ ในกระทรวงธรรมการ ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น โดยมีกองบัญชาการและแบ่งกรมใหญ่มีหัวหน้าเป็นอธิบดี 2 กรม คือ กรมธรรมการ และ กรมศึกษาธิการ และใน 2 กรมดังกล่าว ก็มีกรมเล็ก ๆ ซึ่งหัวหน้ามีตำแหน่งเป็นเจ้ากรมอยู่ในสังกัด คือ กรมสังฆการี กรมพระอาราม กองอธิกรณ์ ขึ้นอยู่กับกรมธรรมการ ส่วนกรมราชบัณฑิต กรมวิสามัญศึกษา กรมสามัญศึกษา ขึ้นกับกรมศึกษาธิการ

พ.ศ. 2462 ได้มีการเปลี่ยนชื่อ กระทรวงธรรมการ เป็น กระทรวงศึกษาธิการ และโปรดให้ย้ายกรมธรรมการ ไปรวมอยู่ในพระราชสำนักตามประเพณีเดิม ซึ่งรวมกรมสังฆการีอยู่ด้วยกันไปสังกัดอยู่ในกระทรวงธรรมการ ทั้งนี้ “โดยที่ทรงพระราชดำริว่า การศึกษาไม่ควรจะแยกจากวัด”

พ.ศ. 2469 เปลี่ยนชื่อเป็น กระทรวงธรรมการ อีกครั้งหนึ่ง และย้ายกรมธรรมการ ซึ่งรวมกรมสังฆการีอยู่ด้วยกัน ไปสังกัดอยู่ในกระทรวงธรรมการ ทั้งนี้ “โดยที่ทรงพระราชดำริว่า การศึกษาไม่ควรจะแยกจากวัด”

พ.ศ. 2474 มีการเปลี่ยนแปลงราชการในกระทรวงธรรมการและกรมสังฆการีเข้าด้วยเช่นเดิม กรมธรรมการยังคงสังกัดอยู่ในกระทรวงธรรมการเรื่อยมา แม้ภายหลังสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครอง

พ.ศ. 2484 ได้มีประกาศพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม เปลี่ยนชื่อ กระทรวงธรรมการ เป็น กระทรวงศึกษาธิการ และเปลี่ยนชื่อ กรมธรรมการ เป็น กรมการศาสนา

พ.ศ. 2545 ในวันที่ 3 ตุลาคม 2545 ได้มีการแบ่งส่วนราชการกรมการศาสนาเดิม ออกเป็น 2 หน่วยงาน คือ กรมการศาสนา สังกัดกระทรวงวัฒนธรรม และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นหน่วยงานที่ขึ้นตรงต่อนายกรัฐมนตรี ดังปรากฏอยู่ทุกวันนี้

โดยสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสุรินทร์ มีภารกิจ และหน้าที่รับผิดชอบ(สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. 2566 : ออนไลน์) ดังนี้

- 1) ศึกษา วิเคราะห์ และรายงานข้อมูลสารสนเทศด้านพระพุทธศาสนา เพื่อกำหนดนโยบายในระดับจังหวัด รวมทั้งเสนอแนะแนวทางแก้ไข
- 2) ติดตามและประเมินผลการดำเนินงานตามนโยบาย แผนงาน โครงการของหน่วยงานในความดูแลของสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด รวมทั้งรายงานผลดำเนินงาน ปัญหาและอุปสรรคให้หน่วยที่เกี่ยวข้องทราบ
- 3) ส่งเสริม ดูแล รักษา และทำนุบำรุงศาสนสถานและศาสนวัตถุทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งดูแล รักษา และจัดการวัดร้างและศาสนสมบัติกลางในจังหวัด
- 4) ส่งเสริมและสนับสนุนให้วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และแหล่งภูมิปัญญาของชุมชนรวมทั้งส่งเสริมให้มีศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของจังหวัด
- 5) ส่งเสริม สนับสนุน และประสานงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และด้านพระพุทธศาสนศึกษา รวมทั้งดูแลและควบคุมมาตรฐานคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาในสังกัดภายในจังหวัดให้ผู้เรียนมีความรู้คู่คุณธรรม และพัฒนาบุคลากรทางพระพุทธศาสนา
- 6) รับสนองงาน ประสานงาน และสนับสนุนกิจการและการบริหารการปกครองคณะสงฆ์ ตลอดจนการดำเนินการตามนโยบายและมาตรการในการคุ้มครองพระพุทธศาสนา
- 7) ส่งเสริมและประสานการดำเนินงาน ในการปฏิบัติศาสนพิธีและกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
- 8) ปฏิบัติงานตามกฎหมายในความรับผิดชอบของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติซึ่งกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของผู้ว่าราชการจังหวัดหรือตามที่ได้รับมอบหมาย
- 9) ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

เพราะฉะนั้น สำนักงานพระพุทธแห่งชาติและระดับจังหวัดจำเป็นต้องมีการบริหารจัดการให้ตรงกับหลักธรรมาภิบาลมากที่สุดทั้งนี้เพื่อความชัดเจนและลดผลกระทบต่อความน่าเชื่อถือตามกระบวนการราชการที่มองเห็นคุณค่าและประโยชน์สุขของคณะสงฆ์เป็นฐานที่สำคัญ เพื่อแสดงจุดยืนทางหลักการที่หน่วยงานและประชาชนเกิดการยอมรับมากยิ่งขึ้น

ธรรมาภิบาล

“ธรรมาภิบาล”เป็นคำที่แปลมาจากภาษาอังกฤษว่า Good Governance คำว่า Good แปลว่า ดี Governance แปลว่า การกำกับที่ดี การดูแลอย่างดีธรรมาภิบาล หรือ Good Governance จึงเป็นหลักคิดสำหรับการบริหารจัดการที่ดีเพื่อประกันว่าในองค์การจะไม่มีกรณีการทุจริตบังหลวงไม่ด้อยประสิทธิภาพ ธรรมาภิบาลสถานศึกษาจะช่วยประกันเรื่องนี้ได้ เพราะที่ผ่านมามาศึกษาของเรามีการโกงกินกันในทุกระดับและบริหารงานไม่มีประสิทธิภาพ (เกษม วัฒนชัย. 2546 : 23)เป็นไปในทิศทางเดียวกันจะต่างกันบ้างเล็กน้อยธรรมาภิบาลเป็นระบบโครงสร้างกระบวนการและความสัมพันธ์ของภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชนและภาคประชาสังคมในการบริหารจัดการเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมของรัฐซึ่งเป็นการบริหารจัดการที่ดี(บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. 2544 : 10) แปลว่า การดูแลปกครองโดยใช้ธรรมะเป็นเครื่องช่วยในด้านการบริหารจัดการ ธรรมาภิบาลหมายถึง การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี (Good Governance)(สุเมธ แสงนิมนวล.2552 : 26) ประกอบด้วยภาคสำคัญ ๆ 3 ภาค คือ ภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชนและภาคประชาชน เมื่อพิจารณาถึงธรรมาภิบาลก็จะรวมถึง ความโปร่งใส ความถูกต้องของสามภาคดังกล่าว ธรรมาภิบาลในทัศนะของนายแพทย์ประเวศ วะสี จึงเป็นเสมือนพลัง ผลักดันที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหาของประเทศชาติ (ประเวศ วะสี. 2542 : 36) และเป็นแนวคิดที่ได้มีการกล่าวถึงอย่างกว้างขวางหลังจากมีเหตุการณ์วิกฤติทางเศรษฐกิจในประเทศไทยและในเอเชียตะวันออก โดยแนวคิดเรื่องการจัดการปกครอง และการจัดการปกครองที่ดีนั้นได้รับการรณรงค์อย่างมากโดยสถาบันทางเศรษฐกิจและการเงินระดับโลก (พฤทธิสาน ชุมพล.2546 :130)คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบวาระแห่งชาติสำหรับการสร้าง ระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดีโดยกำหนดเป็นระเบียบ สำนักงานกฤษฎามนตรีว่าด้วยการ สร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดีพ.ศ.2542 ขึ้น (ชนะศักดิ์ ยวบูรณ์. 2543 : 32) โดยระบุถึงหลักสำคัญของธรรมาภิบาล 6 หลักได้แก่

ธรรมาภิบาล หรือการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี หมายถึงขบวนการหรือขั้นตอนในการทำงานหรือกิจกรรมใดๆ ที่จัดขึ้นในสถาบัน เริ่มจากงานในหน้าที่รับผิดชอบของแต่ละคน งานที่ได้รับ

คำสั่งให้ทำหรืองานที่ร่วมกันทำจะต้อง เป็นไปตามหลักธรรมาภิบาล 6 หลัก (สถาบันราชประชาสมาสัย. 2549 :6) คือ

1) นิติธรรม เคารพและปฏิบัติตามกฎกติการะเบียบแบบแผนและกฎหมายต่าง ๆ โดยไม่ละเมิดอย่างตั้งใจ หรือจงใจหลีกเลี่ยง หรือไม่ตั้งใจเพราะไม่รู้ ฉะนั้นถ้าไม่แน่ใจต้องศึกษาก่อนว่าจะผิดหลักนิติธรรมหรือไม่ก่อนที่จะทำลงไป

2) คุณธรรมในหลายแง่มุม เช่น เมตตาธรรม คือ ความปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข จริยธรรม ทำอะไรก็ให้ถูกต้องครบถ้วนทุกขั้นตอนกตัญญูตเวทีตาการรู้จักบุญคุณ และคิดจะตอบแทนหิริ โอปตปปะ การรู้จักละอาย และเกรงกลัวบาปกรรมไม่ดีโดยการมีคุณธรรมจะช่วยยกคุณค่าความเป็นมนุษย์ให้สูงขึ้นเป็นที่ยกย่องของคนทั่วไป

3) ความโปร่งใสตรวจสอบได้ทุกเรื่องราวในการทำงานตามภาระหน้าที่ที่รับผิดชอบอยู่ ตอบข้อสงสัยได้ชัดเจนทุกคำถาม

4) การมีส่วนร่วมพึงระลึกไว้ว่าตัวเองเป็นสมาชิกถาวรของสถาบัน นอกเหนือจากงานในหน้าที่แล้วกิจกรรมอื่นที่มีผลดีต่อองค์กรจะต้องร่วมมือ อะไรที่ไม่ดีต้องทักท้วง

5) ร่วมรับผิดชอบต่อผลงานที่ทำเองทำโดยกลุ่มทำในนามองค์กรถ้าดีอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้น ถ้าผิดพลาดบกพร่องต้องช่วยกันแก้ไขไม่วางเฉย

6) ความคุ้มค่าทั้งในแง่ของรูปธรรมและนามธรรมที่สัมผัสจับต้องมองเห็นได้ หรือรู้สึกได้ว่า คุ้มค่าหรือไม่คุ้มค่า ถ้าทำตามหลักข้างต้นทั้ง 5 มาครบถ้วนแล้ว แต่เมื่อพิจารณาถึงหลักความคุ้มค่าแล้วไม่ผ่าน ก็ควรทบทวนปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้เกิดความคุ้มค่าต่อผลงานให้มากที่สุด

เพราะฉะนั้น สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติหรือประจำจังหวัดต่าง ๆ ต้องให้ความสำคัญกับหลักธรรมาภิบาลทั้ง 6 ประการข้างต้นเพื่อเป็นบรรทัดฐานสำหรับการบริหารจัดการองค์กรให้เกิดความมองคาวพโดยทั่วกัน ทั้งนี้การบริหารตามหลักธรรมาภิบาลนอกจากบัญญัติไว้ในกฎหมาย และระเบียบต่าง ๆ แล้วยังเป็นหลักที่ช่วยให้ประชาชนมีทัศนคติที่ดีต่อสำนักงานพระพุทธศาสนามากขึ้น เพื่อร่วมกันช่วยเหลือ และแบกรับภาระกิจการงานด้านคณะสงฆ์ที่ต้องดูแลศาสนสมบัติ ศาสนบุคคล ศาสนวัตถุ และศาสนธรรมให้เกิดคุณค่า คุณความดีในระดับต่าง ๆ ให้มากขึ้นเพื่อหยั่งลึกไปในความรู้ของชาวพุทธทั่วประเทศได้

การบริหารองค์กรตามธรรมาภิบาลของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

จากผลการวิจัยบางเรื่องได้สรุปผลไว้ว่า สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติมีผลสัมฤทธิ์ของการปฏิบัติราชการในสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งด้านประสิทธิผล ด้านคุณภาพ การให้บริการ ด้านประสิทธิภาพการปฏิบัติราชการ ด้านการพัฒนาองค์กร ด้านการวางแผนการปฏิบัติงาน ด้านการพัฒนาผลการปฏิบัติงาน ส่วนด้านติดตามผลการปฏิบัติงานโดยรวมอยู่ในระดับมาก ด้านการประเมินผลการปฏิบัติงาน และด้านการให้รางวัลหรือสิ่งจูงใจโดยรวมอยู่ในระดับน้อย ซึ่งอาจจะต้องปรับการปฏิบัติราชการของผู้ปฏิบัติงานทุกระดับสอดคล้องกับทิศทางและเป้าหมายของส่วนราชการ การปฏิบัติราชการแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ต้องดำเนินการอย่างเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องจะช่วยผลักดันให้ผู้ปฏิบัติงานทุกระดับทำงานเพื่อผลสัมฤทธิ์ต่อภารกิจของส่วนราชการ และการนำตัวชี้วัดผลงานหลัก มาใช้เป็นเครื่องมือกำหนดเป้าหมายผลการปฏิบัติงานระดับองค์กร ทำให้ผู้บริหารสามารถเก็บรวบรวมข้อมูลผลการปฏิบัติงานเพื่อนำมาสร้างเป็นฐานข้อมูลสำหรับการเทียบเคียง เพื่อปรับปรุงการปฏิบัติราชการของส่วนราชการในอนาคต (ศุภิสรา บัวงาม. 2562 : 133) ดังนั้น จึงมี ประกาศแสดง “เจตจำนงสุจริต” ในการบริหารราชการเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับบุคลากรในสังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติถือปฏิบัติควบคู่กับกฎ ระเบียบ และข้อบังคับอื่น ๆ และเป็นการแสดงความตั้งใจ ที่จะนำพาองค์กรด้วยความซื่อสัตย์สุจริต มีคุณธรรม มีความโปร่งใส ปราศจากการทุจริต และพร้อมที่จะได้รับการตรวจสอบการปฏิบัติงานตามเจตจำนงที่ได้แสดงไว้ (ณรงค์ ทรงอารมณ. 2564 : 1) ดังนี้

ประกาศที่ 1 บริหารงานและปฏิบัติงานตามหลักธรรมาภิบาลอย่างเคร่งครัดและเปิดเผย ข้อมูลข่าวสารอย่างตรงไปตรงมา โดยเฉพาะการปกครอง การบริหาร การจัดการ การควบคุม ดูแลกิจการต่าง ๆ ให้เป็นไปในครรลองธรรม นอกจากนี้ ยังหมายถึงการบริหารจัดการที่ดีที่สามารถนำไปใช้ได้ทั้งภาครัฐและเอกชน ธรรมที่ใช้ในการบริหารงานนี้ มีความหมายอย่างกว้างขวาง กล่าวคือหาได้มีความหมายเพียงหลักธรรมทางศาสนาเท่านั้น แต่รวมถึงศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรมและความถูกต้อง ขอบธรรมทั้งปวง ซึ่งวิญญูชนพึงมีและพึงประพฤติปฏิบัติ อาทิความโปร่งใสตรวจสอบได้ การปราศจากการแทรกแซงจากองค์การภายนอก เป็นต้น (สำนักงานประกันคุณภาพ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี. 2566 : ออนไลน์) ดังนั้น ธรรมาภิบาลถือได้ว่าเป็นหลักชัยแห่งการบริหารจัดการองค์กรที่ถูกกำหนดด้วยกฎหมายต่าง ๆ มากมาย รวมทั้งถูกกำหนดหลักการปฏิบัติงานของผู้บริหารและบุคลากรทุกระดับเพื่อป้องกันความผิดพลาดที่อาจจะเกิดขึ้นในองค์กร

ประการที่ 2 การปลูกฝังค่านิยมแก่บุคลากรของหน่วยงานให้มีความรู้ความเข้าใจ ยึดหลักคุณธรรมจริยธรรม ทั้งการบริหารเชิงความประพฤติดีงาม เพื่อประโยชน์สุขแก่ตนและสังคม ซึ่งมีพื้นฐานมาจากหลักศีลธรรมทางศาสนาค่านิยมทางวัฒนธรรม ประเพณี หลักกฎหมาย จรรยาบรรณวิชาชีพ รวมทั้งสภาพคุณงานความดีทางความประพฤติและจิตใจ เช่น ความเป็นผู้ไม่กล่าวเท็จโดยหวังประโยชน์ส่วนตน เป็นคุณธรรมประการหนึ่ง อาจกล่าวได้ว่าคุณธรรมคือจริยธรรมแต่ละข้อที่นำมาปฏิบัติจนเป็นนิสัย เช่น เป็นคนซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน มีความรับผิดชอบ เป็นต้น(กัญญา วีรยวรรณ. 2566 : ออนไลน์) และการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการปฏิบัติงานและการดำเนินชีวิต เช่น ไม่ใช้จ่ายเกินตัว ไม่ลงทุนเกินขนาด คิดและวางแผนอย่างรอบคอบ มีภูมิคุ้มกันไม่เสี่ยงเกินไป เช่น ทำบัญชีรายรับรายจ่ายเพื่อที่จะจัดการการใช้จ่ายเงินได้อย่างเป็นระบบ เป็นต้น (สำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลธาตุทอง. 2566 : ออนไลน์) ดังนั้น การปลูกฝังค่านิยมเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมอาจจะต้องได้รับการทำความเข้าใจและเสียสละต่อภาระกิจหน้าที่ของบุคลากรสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเพื่อรักษาไว้ซึ่งคุณความดีทางพระพุทธศาสนาและช่วยเหลือคณะสงฆ์อย่างเต็มความสามารถในทุกมิติ

ประการที่ 3 ดำเนินงานตามภารกิจปราศจากการทุจริตและเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจสอบการปฏิบัติงาน ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 63 ที่บัญญัติไว้ว่า “รัฐต้องส่งเสริมสนับสนุน และให้ความรู้แก่ประชาชนถึงอันตรายที่เกิดจากการทุจริตและประพฤติมิชอบทั้งในภาครัฐและภาคเอกชน และจัดให้มีมาตรการและกลไกที่มีประสิทธิภาพ เพื่อป้องกันและขจัดการทุจริตและประพฤติมิชอบดังกล่าวอย่างเข้มงวด รวมทั้งกลไกในการส่งเสริมให้ประชาชนรวมตัวกันเพื่อมีส่วนร่วมในการรณรงค์ให้ความรู้ ต่อต้าน หรือชี้เบาะแส โดยได้รับความคุ้มครองจากรัฐตามที่กฎหมายบัญญัติ” ทั้งนี้การส่งเสริมให้เครือข่ายภาคประชาชน สภาองค์กรชุมชน และภาคที่เกี่ยวข้องของภาคประชาชน รัฐและเอกชน มีการบูรณาการในการดำเนินการตามบทบาทหน้าที่ที่แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ชุมชน และร่วมกันเป็นแกนกลางในการตรวจสอบป้องกัน ปัญหาอันเกิดจากการทุจริตและประพฤติมิชอบ ที่ส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์ของชาวบ้านในพื้นที่โดยตรง เป็นหัวใจสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพการต่อต้านการทุจริตและประพฤติมิชอบของประเทศอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งนี้ในการดำเนินการจึงขับเคลื่อนด้วยกระบวนการในการพัฒนารูปแบบบทบาทของ “รัฐบวร” ในการต่อต้านและป้องกันการทุจริตในทุกภาคส่วน โดยอาศัยการมีส่วนร่วมตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ (สถาพร วิชัยรัมย์.2566 : ออนไลน์) ดังนั้น ประชาชน รวมถึงคณะ

สงฆ์ที่เกี่ยวข้องในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการตรวจสอบพฤติกรรมการบริหารจัดการองค์กรเพื่อความชัดเจน โปร่งใส ที่สามารถตรวจสอบขั้นตอนการบริหารต่าง ๆ ให้เกิดประสิทธิภาพอย่างสูงสุดตามบทบัญญัติ ภายใต้กฎหมายสูงสุด

ประการที่ 4 ปฏิบัติหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพประสิทธิผล บรรลุเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ โดยใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า โดยเฉพาะการปฏิบัติราชการต้องมีวิสัยทัศน์เชิงยุทธศาสตร์ เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย ปฏิบัติหน้าที่ตามพันธกิจให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การ มีการวางแผนเป้าหมายการปฏิบัติงานที่ชัดเจนและอยู่ในระดับที่ตอบสนองต่อความคาดหวังของประชาชน สร้างกระบวนการปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบและมีมาตรฐาน มีการจัดการความเสี่ยงและมุ่งเน้นผลการปฏิบัติงานเป็นเลิศ รวมถึงมีการติดตามประเมินผลและพัฒนาปรับปรุงการปฏิบัติงานให้ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. 2554) ทั้งนี้ผลสัมฤทธิ์ดังกล่าวเป็นเพียงตัวชี้ความสำเร็จยังไม่นับความพึงพอใจของคณะสงฆ์และชาวพุทธในพื้นที่นั้น ๆ ทั้งนี้การพัฒนาวัตถุประสงค์หลัก และเป้าหมายอาจจะต้องให้คณะสงฆ์เข้ามามีบทบาทมากขึ้นในการกำหนดทิศทางการทำงานของสำนักงานพระพุทธศาสนาในทุกระดับให้มากขึ้นเพื่อความ เป็นบิกแผ่นของพระพุทธศาสนา

ประการที่ 5 ไม่แสวงหาผลประโยชน์และไม่ให้หรือไม่รับผลประโยชน์ส่วนตนและผู้อื่น เว้นแต่การรับทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใด ตามหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการปราบปรามการทุจริต กำหนดการรับทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใดเป็นรูปแบบหนึ่งในระบบราชการไทย ซึ่งเกิดขึ้นมาอย่างยาวนานตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นการรับในรูปแบบ “สินน้ำใจ” หรือ “สินบน” ซึ่งการรับในลักษณะนี้เมื่อรับมาแล้วย่อมส่งผลให้การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานของรัฐเกิดความเอนเอียง ไม่เป็นไปตามระเบียบกฎหมายที่กำหนด เป็นประตุนำไปสู่การทุจริตคอร์รัปชัน ก่อให้เกิดความเสียหาย ไม่ว่าจะเป็นงบประมาณของประเทศที่ต้องสูญหายไป ความไว้วางใจของคนในสังคมตลอดจน ภาพลักษณ์ของประเทศแม้ว่า สินน้ำใจ จะเป็นการให้โดยมีพื้นฐานในลักษณะความมีน้ำใจไมตรีความ ประทับใจ ความเมตตาที่มีต่อกันระหว่างผู้ให้กับผู้รับ โดยลักษณะทั่วไปของ “ผู้รับ” เมื่อได้รับ ทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใดมาแล้ว ก็จะทำให้เกิดความรักใคร่พอใจหรือเกิดความเกรงใจต่อ “ผู้ให้” และเมื่อถึงคราวที่ “ผู้รับ” ต้องตอบแทนบุญคุณก็ยากที่จะปฏิเสธ ยิ่งไปกว่านั้นถ้าการให้นั้นเป็นการให้ที่ แอบแฝงโดยหวังประโยชน์หรือผลตอบแทนจากการที่เจ้าพนักงานของรัฐจะต้องกระทำหรือไม่การ กระทำใด ๆ ในตำแหน่ง ไม่ว่าการนั้นจะชอบหรือไม่ชอบด้วยหน้าที่ด้วยแล้ว เช่นนี้การรับ “สินน้ำใจ”

อาจกลายเป็นการ “รับสินบน” ไปในที่สุด (มนัสธนนท์ เอกโกวิวัฒน์. 2566 : ออนไลน์) ดังนั้น แม้ว่าสำนักงานพระพุทธศาสนาจะมีงบประมาณที่ได้รับการสรรหาไม่มากนักแต่ก็ยังมีเรื่องราวการทุจริตและเรื่องราวความเสียหายอยู่บ่อย ๆ ในประเด็นเกี่ยวกับทรัพย์สินทางพระพุทธศาสนาจึงต้องสร้างสามัญสำนึกให้บุคลากรและผู้ที่เกี่ยวข้องต้องนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาปรับใช้อย่างเหมาะสมเพื่อป้องกันความเสื่อมเสียที่อาจจะเกิดขึ้นได้

ประการที่ 6 ส่งเสริมและพัฒนาช่องทางการสื่อสารโดยนำเทคโนโลยีทันสมัยมาปรับใช้เพื่อให้เข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว รวมถึงการแจ้งเบาะแสการทุจริตหรือเรื่องราวร้องเรียนต่าง ๆ ผ่านเว็บไซต์ของหน่วยงานได้ ซึ่งสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและระดับจังหวัดต้องยึดมั่นในการดำเนินงานภายใต้หลักการกำกับดูแลกิจการที่ดี โดยมุ่งเน้นการส่งเสริมคุณธรรมสร้างจิตสำนึกและค่านิยมที่ถูกต้องในการปฏิบัติงานจึงได้จัดทำนโยบายการแจ้งเบาะแสและข้อร้องเรียน เพื่อรับแจ้งเบาะแสการทุจริตหรือร้องเรียนในกรณีที่พบเห็นการกระทำผิดหรือสงสัยว่าเป็นการกระทำผิดกฎหมายหรือกฎระเบียบองค์กร รวมถึงผิดจริยธรรมหรือจรรยาบรรณในการดำเนินงานผ่านช่องทางที่กำหนด เช่น การติดต่อด้วยตนเองที่สำนักงานจังหวัด จดหมายหรือเอกสารร้องเรียน ระบุหน้าซองถึงผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จดหมายอิเล็กทรอนิกส์ (E-Mail address) และเว็บไซต์ (<https://www.onab.go.th/th>) การแจ้งเบาะแสและเรื่องราวร้องเรียน เป็นต้น (สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล (องค์การมหาชน) (สพร.). 2566 : ออนไลน์) ดังนั้น คณะสงฆ์และชาวพุทธทุกคนถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของกลไกการทำงานของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติที่สามารถรับรู้เรื่องราวต่าง ๆ ในการชี้ช่องและแจ้งเบาะความผิดในระดับต่าง ๆ ให้มากที่สุดจะต้องไม่นิ่งเฉยต่อความผิดที่เกิดขึ้นในทุกเรื่องราว เพราะหากชาวพุทธเลือกที่จะเงียบเท่ากับว่าความผิดดังกล่าวจะเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องเรื่อยไป แต่จะต้องเป็นหูเป็นตาขององค์กรและคณะสงฆ์ในการช่วยเหลือที่ตะผดุงไว้ซึ่งความถูกต้องผ่านการแจ้งไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อพฤติกรรมความผิดนั้น ๆ

สรุป และข้อเสนอแนะ

บทความเรื่อง การบริหารองค์กรตามธรรมาภิบาลของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นเพียงการกระจายฐานความรู้ไปสู่ความร่วมมือของคณะสงฆ์และชาวพุทธทั้งหลายให้เข้ามาช่วยเหลือในการตรวจสอบพฤติกรรมการบริหารจัดการของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติที่ประกาศเจตนารมณ์ในการทำหน้าที่อย่างเข้มแข็งภายใต้บริบททางพระพุทธศาสนาเพื่อการปกป้องและป้องกันอันตรายที่จะเกิดขึ้นที่สามารถสร้างความเสื่อมเสียมายังคณะสงฆ์ทั่วประเทศ ทั้งนี้การ

ประกาศเจตจำนงฉบับได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้แก่ การบริหารงานและปฏิบัติงานตามหลักธรรมาภิบาลอย่างเคร่งครัดและเปิดเผยข้อมูลข่าวสารอย่างตรงไปตรงมา การปลูกฝังค่านิยมแก่บุคลากรของหน่วยงานให้มีความรู้ความเข้าใจ ยึดหลักคุณธรรมจริยธรรม การดำเนินงานตามภารกิจปราศจากการทุจริตและเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจสอบการปฏิบัติงาน การปฏิบัติหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพประสิทธิผล บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์โดยใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า การไม่แสวงหาผลประโยชน์และไม่ให้หรือไม่รับผลประโยชน์ส่วนตนและผู้อื่น และการส่งเสริมและพัฒนาช่องทางการสื่อสารโดยนำเทคโนโลยีทันสมัยมาปรับใช้ เพื่อให้เข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว จึงเป็นสัญญาของสำนักงานพระพุทธศาสนาที่ได้ให้ไว้กับคณะสงฆ์เกิดความมั่นใจ ไว้วางใจและสร้างความร่วมมือเพื่อพัฒนาพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ต่อไป

References

- เกษม วัฒนชัย. (2456). *ธรรมาภิบาลกับบทบาทของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน*. กรุงเทพมหานคร : สำนักนโยบายและแผนการศึกษา.
- กัญญา วีระวรรณ. (2566). *การส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม*. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : https://pvlo-bkk.dld.go.th/webnew/images/stories/OIT_2565/037.pdf [วันที่ 17 มีนาคม 2566].
- ชนะศักดิ์ยุวบูรณ์. (2543). *กระทรวงมหาดไทยกับการบริหารจัดการที่ดี*. ในการปกครองที่ดี (Good Governance). กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์.
- บรรศักดิ์ อวรรณโณ. (2544). *การสร้างธรรมาภิบาลในสังคมไทย*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน.
- ประเวศ วะสี. (2542). *พุทธศาสตร์ชาติ*. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนเพื่อสังคมธนาคารออมสิน.
- พฤติสาณกขุมพล.(2546). *คำและความคิดในรัฐศาสตร์ร่วมสมัย*. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- มนัสธนันท์ เอกโกควัฒน์. (2566). การรับทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใดของเจ้าพนักงานของรัฐที่ไม่ทำผิดกฎหมาย. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : https://www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/elaw_parcy/ewt_dl_link.php?nid=2632 [วันที่ 17 มีนาคม 2566].
- สุเมธ แสงนิมนวล. (2552). ภาวะผู้นำกับธรรมาภิบาลในการบริหารงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันพระปกเกล้า : ส เจริญการพิมพ์.
- ศุภิสรา บัวงาม. (2562). การบริหารผลการปฏิบัติงานสู่ผลสัมฤทธิ์การปฏิบัติราชการของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง. 8 (1). (มกราคม-เมษายน) : 122-135.
- สถาบันราชประชาสมาสัย. (2549). ธรรมาภิบาลบันดาลสุข. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงสาธารณสุข.
- สถาพร วิชัยรัมย์. (2566). การขับเคลื่อน “การป้องกันและต่อต้านการทุจริต” โดยการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนและองค์กรชุมชน. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : <https://pa.bru.ac.th/2022/06/09/anti-corruption/> [วันที่ 17 มีนาคม 2566].
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2566). ประวัติสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : <https://srn.onab.go.th/th/content/page/index/id/1> [วันที่ 17 มีนาคม 2566].
- _____. (2566). ภารกิจ และหน้าที่รับผิดชอบของหน่วยงาน.[ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : <https://srn.onab.go.th/th/content/page/index/id/314> [วันที่ 17 มีนาคม 2566].
- สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. (2544). บันทึกสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาประกอบร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์. หนังสือเลขที่ นร 0204/13408. สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี.
- สำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลธาตุทอง. (2566). การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำรงชีวิต. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : http://thatthong-sk.go.th/index.php?op=articlecenter_detail&art_id=1808&id=10863 [วันที่ 17 มีนาคม 2566].
- สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. (2554). หลักธรรมาภิบาลของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี. สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน.
- สำนักงานประกันคุณภาพ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์. (2566). การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : <https://qa.rmutr.ac.th/purchases/> [วันที่ 17 มีนาคม 2566].

รายงานการประชุมวิชาการระดับชาติ (Proceedings) ครั้งที่ 9 เรื่อง “พุทธวิธี และวิถีครูบา กับการแก้ปัญหาวิกฤตโลก”
(The Buddhist and Kruba Methods to Solve the World Crisis) วันที่ 25 มีนาคม 2566
สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล (องค์การมหาชน) (สพร.). (2566). การแจ้งเบาะแสและข้อร้องเรียน.
[ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : <https://www.dga.or.th/whistleblowing/> [วันที่ 17 มีนาคม
2566].